

Література:

1. Балакірева О.М. Соціально-політичні орієнтації та громадянська позиція молоді в умовах формування громадянського суспільства в Україні / О.М. Балакірева, В.І. Мельниченко, Я.В. Немирівський // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання: Збірник наукових публікацій Українського інституту соціальних досліджень за підсумками виконаних програм і проектів у 1997 році.– Х. : НВФ «Студцентр», 1998.–Вип.7.–С.173–179;
2. Балакірева О.М., Волинець Л.С., Головатий М.Ф., Головенько В.А., Корнієвський О.А. Молоде покоління нової України: Ескіз соціального портрету / Український НДІ проблем молоді / В.В. Барабаш (ред.кол.та упоряд.). – К. : А.Л.Д., 1995. – 89с.;
3. Бебик В.М. Проблеми формування політичної культури сучасної молоді / В.М. Бебик, М.Ф. Головатий, В.А. Ребкало // Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв'язання. Збірник наукових публікацій Українського НДІ проблем молоді за підсумками виконання наукових програм і проектів у 1995 р. – К. : А.Л.Д., 1996. – вип. 5. – С. 76 – 90;
4. Гонтарук О. Роль молодіжних громадських організацій в українському суспільстві / О. Гонтарук // Молодь – громадські організації – громадянське суспільство. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Київ, 27 – 28 вересня 2001р.). – К. : Міленіум, 2001. – С. 75 – 81;
5. Закон України «Про Загальнодержавну програму підтримки молоді на 2004 – 2008 роки» № 1281-IV від 18.11.2003 [Електронний ресурс] // Інтернет-портал Верховної Ради України. – Електронні дані. – Дата доступу: 01.09.2010. – Режим доступу <http://zakon1.rada.gov.ua>.;
6. Зовнішня політика очима громадян. Соціологічне дослідження//Нац. безпека і оборона.– К.:Центр економічних і політичних досліджень ім.О.Разумкова,2010.–№2(113).–С.39–72;
7. Нове покоління незалежної України(1991 – 2001 роки):Щорічна доповідь Президентів України,Верховній Раді України,Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні(за підсумками 2001р.).–К.:Державний інститут проблем сім'ї та молоді,2002.–212с;
8. Онищук В. Соціальні технології упровадження моделей євроатлантичної інтеграції України та формування світоглядних орієнтирів молоді/В. Онищук//Молодіжна політика: проблеми та перспективи: Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної конференції. (Дрогобич, 5–16 травня 2009р.)/Наук.ред.С.А.Щудло.–Дрогобич.–2009.–С.46–49;
9. Співробітництво України з ЄС: оцінки громадян. Соціологічне дослідження // Національна безпека і оборона. – К. : Центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, 2008. – № 6(100). – С. 37 – 56;
10. Тадевосян Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии / Э.В. Тадевосян. – М. : Знание, 1996. – 272с.;
11. Телешун С.О. Нові українські політичні реалії і процес формування засад громадянського суспільства / С.О. Телешун // Політичний менеджмент. – К. – 2008. – № 1. – С. 3 – 8;

Колісніченко Роман Миколайович,
аспірант кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова

УДК 342.8-053.67:327(477)

**ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА ДЕМОКРАТИЧНОЇ
ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (ЧАСТИНА II)**

Перша частина статті опублікована у Науковому Часописі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. - Випуск 3. – К., 2010. – С. 78 – 84.

За результатами опитування, проведеного Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та Центром „Соціальний моніторинг” у вересні 2007 року у всіх регіонах України на запитання «На Ваш погляд, у якому союзі держав було б краще жити

народу України: у Європейському Союзі чи в союзі з Росією та Білорусією?» лише 24,7% опитаних віддали перевагу ЄС [4]. Проте, за тогочасними даними Центру Разумкова на запитання «Чи потрібно Україні вступати до Європейського Союзу?», що було поставлено мешканцям усіх областей України та Автономної Республіки Крим кількість респондентів, які надали позитивну відповідь (представників європейської економічно-політичної електоральної культури) становила 45,7% [7]. Як бачимо, респонденти дають різні відповіді на різні за формою, але однакові за змістом запитання, що підтверджує тезу про важливість ролі емоційної складової в структурі електоральної культури суспільства та засвідчує низьку компетентність населення у питаннях міжнародної політики.

Результати дослідження Центру Разумкова вірогідно є об'єктивнішими, оскільки були підтверджені даними наступного року (44,7%) та корелюють із результатами повторних виборів Президента України 7 лютого 2010 року, за якими 45,4% виборців проголосували за Ю. Тимошенко, котра активно підтримує євроінтеграційний курс України [3; 7]. При цьому у грудні 2008 року значна частина опитаних (35,2%) виявилися противниками вступу до ЄС [7]. Спробу пояснити причини відсутності бажання інтегруватися до європейської спільноти у значній кількості громадян зробили фонд «Демократичні ініціативи» та фірма «Юкрейніан соціолоджі сервіс», за результатами всеукраїнського дослідження яких 31% респондентів вступ до ЄС лякає припливом іноземців та «розпродажем країни», 27% - збентежені ймовірною еміграцією співвітчизників за кордон і 20% опитаних переживають за погіршення стосунків із країнами СНД [2]. Проте аналіз наведених аргументів не підтверджує адекватності усіх висловлених прогнозів. Значного припливу іноземців для постійного проживання в Україні очікувати не варто, оскільки вітчизняні рівень та якість життя є набагато нижчими у порівнянні з країнами ЄС. Приватизація державної власності, під якою розуміється «розпродаж країни» активно здійснюється вже сьогодні, при чому основні недоліки приватизаційних процесів, такі як порушення тендерних умов чи невиконання інвесторами взятих на себе зобов'язань продукуються українськими чиновниками, що часто відбувається за ініціативою вітчизняних та російських промислових кіл. А прогнозоване істотне збільшення надходжень європейських інвестицій могло б дати потужний імпульс зростанню економіки України. Не зважаючи на перебування нашої держави за межами ЄС, за часи незалежності в результаті економічної скрути близько 7 - 8 млн. громадян виїхало за кордон (переважно у європейські країни). У разі вступу країни до ЄС українці матимуть можливість вільно пересуватися у європейському безвізовому просторі, проте масова еміграція громадян стримуватиметься такими факторами як істотне покращення життєвих умов на Батьківщині та відсутність бажання у більшості населення мешкати за кордоном, що підтверджується результатами соціологічних досліджень. Так, за результатами опитування, проведеного Центром Разумкова в усіх областях України та АРК на запитання «Якби Ви могли обирати, в якій країні Ви хотіли б жити?» більшість опитаних (57%) не виявили бажання змінювати місце проживання, 18,2% - прагнуть переїхати до ЄС, 16,4% - віддали б перевагу Росії і 8,4% респондентів не визначилися [11]. Побоювання населення щодо погіршення зносин з країнами СНД, зокрема, з Росією у разі успішного завершення курсу України на європейську інтеграцію є безпідставними, оскільки, за прогнозами експертів, вступ до ЄС навпаки сприятиме гармонізації відносин з РФ, яка, в разі такого вступу, вимушена буде рахуватися з інтересами української держави. Основними негативними наслідками євроінтеграції для України можуть бути припинення діяльності неконкурентоспроможних підприємств, як результат відкритості національної економіки, а також необхідність сплати істотних фінансових внесків до фондів ЄС. Проте, як засвідчує досвід новоінтегрованих країн, переваг від входження до єдиного ринку значно більше ніж ризиків. Основними причинами нерозуміння значною частиною населення вигод, які Україна могла б отримати від вступу до ЄС є згадана вище надмірна поширеність радянських стереотипів та дезінформативна антиєвропейська діяльність багатьох ЗМІ (особливо російських), підконтрольних політичним силам, які задля отримання електоральних дивідендів працюють над зміцненням у свідомості виборців проросійських симпатій. У такий

спосіб забезпечується утримання вкрай низького рівня об'єктивної поінформованості громадян щодо європейської інтеграції. Зокрема, переважна більшість громадян України не володіє достатньою інформацією навіть щодо територіальних меж ЄС, так точними знаннями про кількість країн-членів ЄС володіє лише 2% населення [2], а 20% виборців (серед осіб віком від 60 років – 25,7%) не визначилися щодо необхідності вступу до Європейського Союзу [7], що також свідчить про низьку обізнаність населення у питаннях євроінтеграції. Викладені обставини підтверджують, що за рівнем політичної компетентності виборців (щодо кандидатів, політичних сил, їх діяльності, ідей, програм, пропозицій та інших політичних питань, включно з питаннями зовнішньої політики) електоральну культуру варто поділяти на компетентну та некомпетентну [1]. А необхідність формування у населення бажання щодо отримання інформації про ЄС доводить доцільність поділу електоральної культури за прагненням до політичної компетентності на прогресуючу, що відрізняється наявністю такого бажання, та незмінну, яка характеризується відсутністю прагнень до пошуку європейської інформації. Зовнішньополітичну складову компетентного, некомпетентного, прогресуючого та незмінного типів електоральної культури за основними напрямками зовнішньої політики України слід поділяти на євроінтеграційну, євроатлантичноінтеграційну та російську. Відповідно демократична електоральна культура молоді за рівнем політичної компетентності та за прагненням до політичної компетентності відноситься до компетентної та прогресуючої.

Найбільша кількість прихильників європейського курсу України виявлена у західній та центральній частині держави (70,7% та 57,9%), найменша - на Сході та Півдні країни (40,8% та 32,9%). Заперечують необхідність вступу до ЄС у Західному і Центральному регіонах 12,8% і 24,9% населення, у східних та південних областях – 34,5% та 47,8% громадян [8]. Виявлена різниця у поглядах зумовлена як вищеописаними історичними обставинами, так і особливостями вітчизняного інформаційного простору. Якщо на Заході та в Центрі країни рівень своєї поінформованості про ЄС низьким вважають 41,5% та 47,1% населення, то у Східному і Південному регіонах – відповідно 49,0% і 50,8% [13]. При цьому по мірі просування із Західної України у південно-східному напрямку кількість бажаючих отримати більше інформації про ЄС також зменшується, чим підтверджується тенденція до збільшення ролі стереотипів у структурі електоральної культури та домінування стереотипного мислення у свідомості населення Південного регіону, більшість якого відноситься до носіїв євроінтеграційної незмінної електоральної культури. Зокрема, тоді як у західних та центральних областях до знань про європейську спільноту прагнуть 62,9% і 59,1% виборців, на Сході і Півдні держави частка бажаючих отримати таку інформацію становить лише 50,3% і 43,9% населення відповідно [10]. Спостерігається істотна різниця у поглядах щодо ЄС представників різних вікових груп. Якщо серед виборців віком від 60 років до вступу України в ЄС прагнуть тільки 38,9%, а серед громадян у віці 50 – 59 років – 48,2%, то більшість населення, що відноситься до вікових категорій 40 - 49 рр. (52,9%), 30 – 39 рр. (57,8%) та 18 – 29 рр. (60%) підтримують євроінтеграційний курс своєї держави [6]. Поширення серед молоді європейських симпатій пояснюється вищезгаданою свободою свідомості молодих людей від радянських стереотипів, сильнішими прагненнями до отримання нових знань та кращою поінформованістю у порівнянні з представниками старших поколінь. Так, якщо серед населення віком від 40 рр. кількість громадян, які не володіють жодною інформацією про ЄС становить 8,2% (серед осіб віком від 60 рр. – 15%), то частина таких виборців, які належать до вікових груп 29- 39 рр. і 18 – 29 рр. становить лише 4,3% і 3,8% відповідно [12]. Тоді як кількість бажаючих отримати якомога більше інформації про ЄС серед людей старше 39 рр. дорівнює 52,7% (серед громадян у віці від 60 рр. – тільки 44,3%), частина виборців, що прагнуть більше дізнатися про ЄС віком 29 – 39 рр. та 18 – 29 рр. складає відповідно 56,4% та 62,7% [9]. Як бачимо, найгірше поінформованими та найменш бажаючими бути поінформованими щодо ЄС виявляються старші покоління південно-східних регіонів, чим пояснюється найменша кількість прихильників європейської інтеграції серед цієї категорії населення. Відповідно найоб'єктивнішими знаннями про

європейську спільноту та найсильнішими прагненнями до здобуття нової інформації характеризуються молоді люди Західної України, які відповідно найактивніше підтримують вступ до ЄС. Таким чином, спостерігається пряма залежність поширення європейської політично-економічно електоральної культури від рівнів розвитку компетентної та прогресуючої електоральних культур. Чим більше серед населення представників євроінтеграційного компетентного та євроінтеграційного прогресуючого типів електоральної культури тим більше спостерігається носіїв європейської політично-економічної культури. І навпаки, чим менша питома вага носіїв євроінтеграційних компетентної та прогресуючої культур, тим менш поширеною є європейська політично-економічна електоральна культура. Не зважаючи на те, що у молодіжному середовищі нараховується більша кількість представників євроінтеграційних компетентної та прогресуючої електоральних культур ніж серед старших поколінь, ступінь поширення таких типів культури серед молодих людей є недостатнім, чим обґрунтовується необхідність проведення молодіжних заходів політичного виховання з метою подальшого розвитку демократичної електоральної культури молоді. За даними фонду «Демократичні ініціативи» та фірми «Юкрейніан соціолоджі сервіс», найбільше у приєднанні до ЄС громадян України приваблює свобода пересування людей за кордон (35%), підвищення життєвого рівня населення (33%) та більш вільний доступ молоді до навчання у європейських університетах (19%) [2]. Усі із перелічених очікуваних населенням результатів вступу нашої держави до ЄС співпадають з прогнозами експертів і можуть вважатися адекватними. Окрім того, підтримка молодими людьми курсу на євроінтеграцію може бути пояснена наступними аргументами:

- демократизація суспільного життя, приведення правової системи до європейських стандартів, ефективний захист прав і свобод людини, подолання корупції та формування ринкової економіки, здатної конкурувати у єдиному ринку є основними вимогами до країн – претендентів на входження до Європейського Союзу, які мають бути виконані Україною до моменту вступу до ЄС;

- сьогодні до складу Європейського Союзу входять найбагатші країни світу, їх частка в загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в економіку України складає понад 80%. У разі реалізації євроінтеграційних прагнень нашої держави прогнозується значне збільшення обсягів інвестування з боку країн-членів ЄС у вітчизняну економіку, що призведе до створення нових робочих місць, істотного поживлення процесу наповнення державного і місцевих бюджетів та підвищення темпів економічного зростання;

- ЄС є найбільшим торгівельним партнером України. Вихід на найбільший у світі єдиний ринок сприятиме інтенсифікації просування українських товарів до європейських країн. Посилення конкуренції для вітчизняних виробників змусить останніх, долучаючись до економічних програм структурних фондів ЄС та запроваджуючи новітні технології, модернізувати виробництво, в результаті чого прогнозується значне підвищення конкурентоспроможності національної економіки та поліпшення якості товарів і послуг;

- на відміну від країн ЄС, де переважна більшість населення відносяться до середнього класу, майже дві третини громадян України перебувають на межі бідності у той час, як кланово-олігархічні угруповання володіють близько 70% національного багатства. Вступ до ЄС матиме наслідком обмеження соціальної нерівності та формування чисельного середнього класу. Долучення України до соціальних програм структурних фондів ЄС, за якими значні кошти виділяються на підтримку найманих працівників, відкриття нового бізнесу, фінансування освітньої галузі, науки, соціальної інфраструктури тощо, відкриє доступ до європейської системи освіти, охорони здоров'я та сприятиме наближенню соціальних умов в українській державі до європейських стандартів;

- інтеграція до європейського культурного простору сприятиме інтенсифікації культурного обміну з європейськими народами та становлення України і як інтегрованої частини глобалізованого світу, і як національної держави.

Зазначені аргументи переконливо доводять необхідність інтеграції нашої держави до ЄС та відповідно приналежність демократичної електоральної культури молоді до

європейського економічно-політичного типу. Рівень підтримки громадянами України євроінтеграційного курсу не є стабільним і характеризується значними коливаннями. В цілому, з 2002 р. до грудня 2008 р. питома вага прибічників вступу до ЄС серед дорослого населення України зменшилася з 65,1% до 44,7% [7]. Але, враховуючи значне поширення європейських симпатій серед молоді (близько 60%) можна припустити збільшення кількості прихильників євроінтеграції в середньостроковій перспективі. Проте достатньо актуальною залишається необхідність активізації інформаційно-роз'яснювальної діяльності з метою формування європейської економічно-політичної демократичної електоральної культури молоді в Україні. За ціннісно-цивілізаційним підходом електоральна культура поділяється на східний та західний типи [1]. Тоді як західна електоральна культура характеризується міцністю європейських демократичних цінностей, невід'ємними ознаками східної електоральної культури є тяжіння до авторитарного типу правління, заперечення значення впливу громадянина на державну владу та визнання патронату держави над особистістю [1]. Відповідно демократична електоральна культура молоді за вказаним підходом відноситься до західної електоральної культури. Відомий американський дослідник С.Хантінгтон відзначив, що межа західної цивілізації пролягає «між країнами Балтії та Росією, розмежовує Білорусію і Україну, звертає на захід і відділяє Трансільванію від іншої частини Румунії» [5]. З цього можна зробити висновок про те, що особливістю української електоральної культури є її поділ майже навпіл на східний та західний типи. Відмічена регіональна ознака поширення східного та західного різновидів електоральної культури підтверджується особливостями формування її європейського і євроазіатського, а також незалежницького і колоніального типів, оскільки, як зазначено вище, якщо на Заході та в Центрі країни виборці підтримують переважно ті політичні сили, які декларують наміри європейської інтеграції та відповідно сповідують західні демократичні цінності, то на Півдні та Сході найбільш популярними політиками є прихильники входження до міжнародних організацій очолюваних Росією, а отже східних авторитарних традицій. Зокрема, за результатами повторних виборів Президента України 7 лютого 2010 року у центральних та західних областях найбільшу кількість голосів отримала Ю.Тимошенко, яка підтримує курс України на вступ до ЄС, а у південних та східних регіонах переміг В.Янукович, котрий орієнтується на захист культурних інтересів російськомовного населення та зближення з РФ [3].

Аналогічний висновок впливає з вікового розподілу української електоральної культури за рівнем залежності від колишньої метрополії та за орієнтацією кандидатів і політичних сил на євроінтеграцію чи зближення зі східними державами. Так, більшість молодих людей є прихильниками вступу України до ЄС, а значить орієнтується на західні цінності і очевидно є носіями західної електоральної культури. Більшість же громадян пенсійного віку вважають необхідним інтеграційний рух України у російському напрямку, мислять східними недемократичними категоріями і тому відносяться до представників східного типу електоральної культури. Визначені особливості у поглядах населення обумовлюють необхідність створення необхідних умов для формування в Україні західної демократичної електоральної культури молоді. До таких умов, зокрема, відноситься:

- розробка, затвердження, забезпечення необхідним фінансуванням та ефективна реалізація урядової програми формування зовнішньополітичної складової демократичної електоральної культури молоді, яка передбачатиме проведення потужної інформаційної кампанії, спрямованої на формування незалежницької, західної, компетентної та прогресуючої європейської електоральної культури в молодіжному середовищі. Прикладом такої програми може стати вже затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2008 р., але не повністю втілена в життя «Державна цільова програма інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2008 - 2011 роки»;

- обмеження діяльності російських засобів масової інформації в українському інформаційному просторі та надання рекомендацій діючим національним та регіональним ЗМІ щодо зосередження особливої уваги на питаннях об'єктивного інформування населення щодо особливостей зовнішньополітичної складової демократичної електоральної культури,

зокрема, шляхом організації тематичних телепередач, теледебатів, виступів експертів, показу відповідних фільмів, запровадження рубрик тощо;

- забезпечення поглибленого вивчення зовнішньополітичної стратегії України учнями і студентами середніх та вищих навчальних закладів, розміщення інформаційних стендів у закладах освіти та культури;

- утворення відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування та залучення до участі у формуванні електоральної культури молоді громадських організацій;

- створення системи активно діючих просвітницьких центрів в АРК, областях, містах Києві та Севастополі, а також у містах обласного значення, районах та районах у містах. Зразком таких організацій можуть бути обласні центри європейської та євроатлантичної інтеграції, утворені Інститутом трансформації суспільства;

- системне проведення тематичних диспутів (зокрема у навчальних закладах за участю студентів, громадськості та представників ЗМІ), конкурсів, олімпіад, наукових конференцій, прес-конференцій, розміщення статей у ЗМІ, розповсюдження інформаційних матеріалів, а також організація інших заходів молодіжного спрямування за визначеною тематикою.

Формування зовнішньополітичної складової демократичної електоральної культури молоді є важливою умовою практичної реалізації європейської національної стратегії української держави, в залежності від ефективності виконання якої остаточно визначатиметься наша цивілізаційна приналежність, довгострокова перспектива розвитку, а також особливості співвідношення і взаємовпливу демократичних та авторитарних режимів на європейському континенті. Актуальність теми дослідження обумовлює необхідність та перспективність подальших розвідок у даному напрямку.

Література:

1. Колісниченко Р. М. Поняття, структура, типологія та функції електоральної культури молоді // Політологічний вісник. Зб-к наук. праць.-К.:«ІНТАС»,2009.-Вип. 44. –С.272–299
2. Опитування: Половина українців проти НАТО і 64% - за вступ до ЄС. - <http://novynar.com.ua/politics/18603>
3. Повторне голосування з виборів Президента України 07 лютого 2010 року. - <http://www.cvk.gov.ua/pls/vp2010/WP0011>
4. Політична ситуація у дзеркалі громадської думки: липень 2007 р. - <http://www.uisr.org.ua/monitoring>
5. Хантингтон Сэмюэль. Столкновение цивилизаций? // «Полис», 1994, №1, с. 33-48.
6. Чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу? (віковий розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=122
7. Чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу? (динаміка, 2002-2008). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=387
8. Чи потрібно Україні вступити до Європейського Союзу? (регіональний розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=121
9. Чи хотіли б Ви отримати більше інформації про Європейський Союз? (віковий розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=127
10. Чи хотіли б Ви отримати більше інформації про Європейський Союз? (регіональний розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=126
11. Якби Ви могли обирати, в якій країні Ви хотіли б жити?. - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=411
12. Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про ЄС? (віковий розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=125
13. Як Ви оцінюєте рівень своєї поінформованості про ЄС? (регіональний розподіл). - http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=124